

<http://www.ipu.org/wmn-f/classif.htm>

17. The Best and Worst Places for Women [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.thedailybeast.com/articles/2011/09/20/best-and-worst-countries-for-women-the-full-list.html> //
18. Women's rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Women's_rights
19. Альянс за Швецію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Альянс_за_Швецию
20. Swedish general election, 2010 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.wikipedia.org/wiki/Swedish_general_election,_2010
21. Corruption Perceptions Index 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cpi.transparency.org/cpi2011/results/>
22. The Democracy Index 2011: Democracy under stress [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.eiu.com/public/topical_report.aspx?campaignid=DemocracyIndex2011

УДК 342.7

ОБОВ'ЯЗОК ШАНУВАТИ ДЕРЖАВНІ СИМВОЛИ: ДЕЯКІ ПИТАННЯ ЩОДО ЙОГО КОНСТИТУЦІЙНОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

Кириченко Ю.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний технічний університет

У статті розглянута конституційна практика нормативного регулювання обов'язку громадян України шанувати державні символи. Проаналізовано юридичний зміст цього конституційного обов'язку, закріпленого в ст.65 Конституції України та в аналогічних нормах конституцій Азербайджану і Казахстану. Обґрунтована необхідність виключення зазначеного обов'язку з тексту чинної Конституції України.

Ключові слова: обов'язки, конституційні обов'язки, обов'язок шанувати державні символи, державні символи.

Кириченко Ю.В. ОБЯЗАННОСТЬ УВАЖАТЬ ГОСУДАРСТВЕННЫЕ СИМВОЛЫ: НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ЕЁ КОНСТИТУЦИОННОГО ЗАКРЕПЛЕНИЯ / Запорожский национальный технический университет, Украина

В статье рассмотрена конституционная практика нормативного регулирования обязанности граждан Украины уважать государственные символы. Проанализировано юридическое содержание данной обязанности, закрепленной в ст.65 Конституции Украины и в аналогичных нормах конституций Азербайджана и Казахстана. Обоснована необходимость исключения этой обязанности из текста действующей Конституции Украины.

Ключевые слова: обязанности, конституционные обязанности, обязанность уважать государственные символы, государственные символы.

Kirichenko Y.V. OBLIGATION TO RESPECT STATE SYMBOLS: SOME OF ITS CONSTITUTIONAL FASTENING / Zaporizhzhia national technical university, Ukraine

The article deals with the constitutional practice of legislative regulation of duty of citizen to respect the national symbols. Juridical contents of duties wri Hen in article 65 in the Constitution of Ukraine and in corresponding norms in the Azerbaijan and Kazakhstan. The necessity of exception of this duty from text of operating Constitution of Ukraine.

Key words: duties, constitutional duties, duties to respect the national symbols, national symbols.

Після прийняття Верховною Радою Конституції України 1996 р. вітчизняний конституційний процес вийшов на новий етап свого розвитку, зміст якого становить внесення системних та об'єктивних змін до Основного Закону чи його нової редакції. Нині це визнається багатьма політиками, державними і громадськими діячами, науковим і експертним середовищем, представниками ЗМІ та суспільно активними громадянами. Сьогодні ні в кого не викликає

сумнівів і те, що процес удосконалення Конституції України вимагає свого фундаментального теоретико-методологічного забезпечення, яке б дозволило унеможливити помилки і прорахунки при розробці конституційних змін.

Практика запровадження й застосування чинної Конституції України також підтверджує необхідність істотного вдосконалення змісту окремих її статей, тобто необхідність зробити їх більш реальними та дієвими. Насамперед це стосується конституційного закріплення прав, свобод та обов'язків людини і громадянина. На жаль, доводиться констатувати, що в нашій державі людина більше сприймається не як носій прав, а як носій численних обов'язків. Це яскраво підтверджується значною кількістю обов'язків, закріплених у чинній Конституції України. За нашими підрахунками, в Основному Законі закріплено 11 основних обов'язків людини і громадянина, які закріплені в ст.ст.51, 53, 65, 66, 67, 68 [1]. За цим показником Україна випереджає всі європейські країни, у яких національна правова система, так само як і наша, належить до романо-германської (континентально-європейської) правової системи. Крім цього, конституційно-правова природа обов'язку розкривається також у ст.23 Конституції України, у якій зазначено, що “кожна людина ... має обов'язки перед суспільством ...”; у ч.1 ст.26 – “іноземці та особи без громадянства, що перебувають в Україні на законних підставах..., несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України ...”; у ч.4 ст.35 – “ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою ... за мотивами релігійних переконань ...” [1]. Тому не можна погодитись із ствердженням деяких науковців, що в Конституції України обов'язкам присвячено “... лише чотири статті” [2, 170; 3, 85; 4, 129].

Питанням обов'язків людини і громадянина приділяється значно менше уваги, ніж її правам і свободам, однак й ці аспекти знайшли відображення у наукових працях українських і російських правознавців, зокрема, О.В. Білоскурської, М.В. Вітрука, Л.Д. Воеводіна, Б.С. Єбзеєва, Д.Л. Златопольського, А.М. Колодія, Л.І. Летнянчина, А.Ю. Олійника, В.Ф. Погорілка, О.В. Пушкіної, П.М. Рабиновича, М.С. Строговича, О.Ю. Тодики, Ю.М. Тодики, В.Л. Федоренка, О.Ф. Фрицького, М.І. Хавронюка, Н.Г. Шукліної та інших. Ці вчені розглядали, як правило, загальні питання конституційних обов'язків чи у співвідношенні з правами і свободами. Слід при цьому зазначити, що українська юридична наука фактично оминула своєю увагою окреслену проблематику. Наприклад, у змістовній статті Н.Г. Шукліної досліджено всі конституційні обов'язки, крім одного обов'язку – шанувати державні символи України [5]. Сьогодні в Україні відсутні наукові дослідження щодо проведення порівняльно-правового аналізу норм Конституції України, у яких закріплені права, свободи та обов'язки людини і громадянина, з відповідними нормами конституцій інших країн світу.

Метою пропонованої статті є порівняльно-правове дослідження та аналіз норм конституцій України, Азербайджану та Казахстану, в яких закріплено обов'язок шанувати державні символи, всебічне розкриття змісту та призначення цього обов'язку, і на цій основі запропонувати конкретні пропозиції щодо вдосконалення ст.65 Конституції України.

Основний Закон України не тільки визначає коло обов'язків, але і розмежовує їх, вказуючи при цьому, які обов'язки повинна виконувати кожна людина, і які – виключно громадяни України. Саме до останніх належать обов'язки, які закріплені в ст.65 Конституції України: “Захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, шанування її державних символів є обов'язком громадян України. Громадяни відбувають військову службу відповідно до закону” [1]. Зміст цієї статті свідчить про те, що в ній йдеться практично про три конституційні обов'язки. У ч.1 ст.65 Конституції України закріплено: 1) обов'язок захищати Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність; 2) обов'язок шанувати державні символи України, а в ч.2 цієї статті – обов'язок відбувати військову службу.

Зазначені обов'язки стосуються різноманітних сфер відносин, у яких суб'єктом виступають лише громадяни України. Досліджуючи конституційно-правову природу обов'язків, закріплених у ст.65 Конституції України, варто звернути увагу на зміст її першої частини, яка передбачає, крім обов'язку захищати Вітчизну, незалежність та територіальну цілісність, ще й обов'язок шанувати державні символи України. Але, як слушно зазначили О.Г. Кушніренко та Т.М. Слинко, “...не зовсім зрозумілим є те, що такий обов'язок не розповсюджується на всіх осіб без виключення, в тому числі й іноземних громадян і осіб без громадянства” [4, 131].

У ст.20 Конституції України міститься вичерпний перелік державних символів України. До їх числа вона відносить Державний Прапор України, Державний Герб України і Державний Гімн України. Такий же перелік державних символів передбачено в основних законах Азербайджану (ст.22), Албанії (ст.14), Андорри (ст.2), Білорусь (ст.19), Болгарії (ст.ст.164, 166, 168), Вірменії (ст.13), Литви (ст.ст.15, 16), Македонії (ст.5), Молдови (ст.12), Румунії (ст.12), Сербії (ст.7), Словенії (ст.6), Угорщини (§§75, 76), Хорватії (ст.11), Чехії (ст.14), Чорногорії (ст.4).

У деяких європейських державах конституцією передбачено тільки один державний символ – Прапор. Це стосується Іспанії (ст.4), Італії (ст.12), Латвії (ст.15), Німеччини (ст.22), Норвегії (ст.111). У конституціях Естонії (ст.7), Ліхтенштейна (ст.5), Монако (ст.7) закріплені два державні символи - Прапор і Герб, у конституціях Португалії (ст.11), Словаччини (ст.8), Туреччини (ст.3), Франції (ст.2) – Прапор і Гімн, у Конституції Польщі (ст.28) – Герб, Колір, Гімн, а в Конституції Бельгії (ст.193) – Колір та Герб. Крім цього, в Австрії, Болгарії, Словаччині та Чехії серед державних символів є печатка, а у Франції – державний девіз. Проте у Конституції України (ч.3 та ч.4 ст.20) передбачено одразу два різновиди Державного Герба – великий і малий, чого немає в жодній європейській країні.

Кожній державі належить виключне право на встановлення своїх символів. Аналіз текстів конституцій 43 держав континентальної Європи свідчить, що 34 держави на конституційному рівні визначили свої державні символи і тільки дві з них – Азербайджан та Україна – шанування державних символів закріпили як конституційний обов'язок.

У ст.75 Конституції Азербайджанської Республіки від 12 листопада 1995 року, яка має назву “Повага до державних символів”, встановлено, що “кожен громадянин повинен поважати державні символи Азербайджанської Республіки – її прапор, герб і гімн” [6].

Зазначений обов'язок на конституційному рівні закріплений ще в одній пострадянській країні – Казахстані. У ч.2 ст.34 Конституції Республіки Казахстан від 30 серпня 1995 року зазначено, що “кожен зобов'язаний поважати державні символи Республіки” [7]. Причому цей обов'язок розташований в одній статті з двома іншими обов'язками, а саме: “кожен зобов'язаний додержуватися Конституції та законодавства Республіки Казахстан, поважати права, свободи, честь і гідність інших осіб” (ч.1 ст.34).

Із наведених прикладів випливає, що тільки в Конституції України обов'язок шанувати державні символи закріплений у нормі, де мова йдеться про захист Вітчизни. Тому, з точки зору законодавчої техніки, формальної логіки та враховуючи зарубіжний досвід, пропонуємо із ч.1 ст.65 Конституції України виключити слова щодо обов'язку шанувати державні символи України.

При здійсненні цієї пропозиції тоді постає два питання: перше – в якій статті конституції розмістити цей обов'язок? В окремій, як це закріплено в Конституції Азербайджану, чи поєднати з іншими обов'язками, як це закріплено в Конституції Казахстану, та як пропонувалося у 2009 році в проекті Закону України “Про внесення змін до Конституції України”, внесеному Президентом України В.А. Ющенком [8]; друге - чи прийняти пропозицію Л.І. Летнянчина, яку він висловив 10 років тому: “враховуючи загальноцивілізаційний процес, рух України до формування громадянського суспільства, побудови правової держави, основна тенденція в розвитку конституційних обов'язків вбачається в поступовому зменшенні їх кількості” і взагалі виключити цей обов'язок з тексту Основного Закону [9, 12].

Згідно з тлумачним словником, обов'язок – це “те, чого треба беззастережно дотримуватися, що слід безвідмовно виконувати відповідно до вимог суспільства або виходячи з власного сумління” [10, 645]. В юридичній науці є загальновизнаним, що конституційний обов'язок – це передбачена конституцією вид і міра суспільно необхідної (бажаної) поведінки особи. При цьому мається на увазі державно-правова необхідність особливого характеру, яка витікає з закону і зумовлена зв'язком людини чи громадянина (як носія обов'язку) з волею держави. Як правило, виділяють чотири необхідності: 1) вчинення необхідних дій; 2) утримання від вчинення таких дій; 3) вимоги щодо інших суб'єктів діяти або не діяти, здійснюючи необхідну модель поведінки; 4) нести юридичну відповідальність за нездійснення необхідних дій. Залежно від виду обов'язку змінюється і характер потрібної поведінки, яка може бути виконана, як правило, добровільними діями суб'єкта.

Слід зазначити, що конституційний обов'язок – це не тільки юридична, а й етична категорія. Так, згідно з преамбулою Американської декларації прав і обов'язків людини 1948 р.: “обов'язки юридичного характеру передбачають обов'язки морального характеру, які підтримують їх у принципі і складають їх основу”. А моральні норми, як відомо, відображають морально-правову свідомість особи, її духовний розвиток. Тому, до обов'язків, які закріплені в ст.65 Конституції України, і “які виступають як правові обов'язки, до них необхідно підходити як до відповідної шани, яка в даному випадку розуміється як моральна обов'язковість зазначених дій і відносин” [11, 91].

Виконання обов'язку шанувати державні символи України – це перш за все “відчувати або виявляти глибоку повагу, пошану...” до них [10, 1389]. І тому, виходячи зі змісту аналізованої норми, цей обов'язок насамперед забезпечується свідомим ставленням самої особи до такої поведінки. У разі, коли з її боку немає бажання добровільно виконувати обов'язок, то державою за це не передбачено ніякої юридичної відповідальності. Тобто, ніяких санкцій за неналежну реалізацію цього обов'язку ні в конституції, ні в чинному законодавстві не передбачено. Тому важко погодитись із ствердженням В.Ф. Погорілка та В.Л. Федоренка, за яким виходить, що “порушення цього обов'язку має своїм наслідком притягнення до кримінальної відповідальності (ст.338 Кримінального кодексу України)” [12, 144]. Необхідно нагадати, що зазначена стаття Кримінального кодексу встановлює покарання за публічну наругу над державними символами України та над офіційно встановленим або піднятим прапором чи гербом іноземної держави.

Варто зазначити, що науково-практичні коментарі до Кримінального кодексу України не дають однозначного визначення терміна “публічна наруга”, а згідно з тлумачним словником термін “публічна” означає, що це дія, яка “відбувається в присутності публіки, людей”; термін “наруга” – “1. Нестерпне знущання. 2. Зле висміювання кого-, чого-небудь”; а термін “нестерпне” – “дії та вчинки якого не терплять, не зносять інші” [10, 578, 617, 1003].

Усе це дає підстави стверджувати, що конституційний обов'язок шанувати державні символи не охоплює таку дію суб'єкта, як “публічна наруга” на ними.

Отже, з огляду на викладене, а також з урахуванням того, що “обмежена кількість обов'язків, закріплених у конституціях, є свідченням та ознакою правової держави...” [9, 6] та з метою приведення змісту основних обов'язків людини і громадянина, закріплених в Основному Законі, відповідно до зразків європейського конституціоналізму пропонуємо обов'язок шанувати державні символи України виключити з тексту Конституції України.

Такий висновок впливає з таких міркувань: по-перше, конституційний обов'язок шанувати державні символи є декларативним, тому що немає можливості його реального забезпечення, а також інтерпретація цього положення Конституції може породжувати певні протиріччя на практиці; по-друге – на відміну від основних прав і свобод ігнорування основних обов'язків повинно тягти за собою юридичну відповідальність. А як можна притягнути до юридичної відповідальності за невиконання цього обов'язку, якщо в чинному законодавстві України відсутня відповідна правова норма; по-третє – при закріпленні в Конституції України обов'язку шанувати державні символи не були враховані традиції та ментальність народу, рівень правової культури і правосвідомості населення, а також стан законності і правопорядок у державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. Науково-практичний коментар / Ред. кол.: В.Я. Тацій (голова ред. кол.), О.В. Петрішин (відп. секретар), Ю.Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х.: Право, 2011. – 1128 с.
2. Фрицький О.Ф. Конституційне право України: підруч. / О.Ф. Фрицький. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 536 с.
3. Білоскурська О. Щодо поняття конституційних обов'язків / О. Білоскурська // Право України. – 2004. – №10. – С. 85-88.
4. Кушніренко О.Г. Права і свободи людини та громадянина: навч. посіб. / О.Г. Кушніренко, Т.М. Слинко. – Х.: Факт, 2001. – 440 с.

5. Шукліна Н.Г. Проблеми конституційного регулювання конституційних обов'язків людини і громадянина в Україні / Н.Г. Шукліна // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2004. – Вип. 212. Правознавство. – С. 31-35.
6. Конституція Азербайджанської Республіки від 12 листопада 1995 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tjintel.narod.ru/CISLegislation/.../Kon.htm>.
7. Конституція Республіки Казахстан від 30 серпня 1995 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.base.spinform.ru/show_doc.fwx?regnom=1162.
8. Про винесення на всенародне обговорення проекту Закону України “Про внесення змін до Конституції України”: Указ Президента України від 25 червня 2009 р. №671/2009. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon1.rada.gov.ua>.
9. Летнянчин Л.І. Конституційні обов'язки людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики: автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 “Конституційне право; муніципальне право” / Л.І. Летнянчин, Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. – Х., 2002. – 22 с.
10. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. – К. – Ірпінь: ВТФ “Перун”, 2001. – 1440 с.
11. Основи конституційного права України: підруч. / за ред. В.В. Копейчикова. – Стереот. видан. – К.: Юрінком Інтер, 2000. – 288 с.
12. Погорілко В.Ф. Конституційне право України: підруч. / В.Ф. Погорілко, В.Л. Федоренко; за ред. В.Ф. Погорілка. – К.: Прецедент, 2009. – 344 с.

УДК 340.12; 342; 342.1; 342.3; 321.6/8

КЛАСИФІКАЦІЯ УСТАНОВЧОЇ ВЛАДИ

Максакова Р.М., к.ю.н., доцент, докторант

Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

У статті проведено дослідження існуючих у сучасній науковій думці класифікацій установчої влади. Виходячи з власного розуміння поняття установча влада, автор обґрунтовує критерії, які мають бути покладені в основу класифікації досліджуваного явища, та пропонує авторський поділ установчої влади на види.

Ключові слова: держава, народ, революція, реформування, референдум, суверенітет, конституція, установча влада, встановлена влада.

Максакова Р.Н. КЛАССИФИКАЦИЯ УЧРЕДИТЕЛЬНОЙ ВЛАСТИ / Институт государства и права им. В.М. Корецкого НАН Украины, Украина

В статье проведено исследование существующих в современной научной мысли классификаций учредительной власти. Основываясь на собственном понимании понятия учредительная власть автор обосновывает критерии, которые должны быть положены в основу классификации исследованного явления, и предлагает авторское деление учредительной власти на виды.

Ключевые слова: государство, народ, революция, референдум, реформирование, суверенитет, конституция, учредительная власть, установленная власть.

Maksakova R.N. CLASSIFICATION OF THE CONSTITUENT POWER / Institute of the state and right the name of V.M. Koreckiy of NAS of Ukraine, Ukraine

The study existing in modern scientific thought classifications constituent power. Based on my understanding of the concept of constituent power of the author substantiates the criteria that should be the basis for the classification of the studied phenomenon and the author proposes the division of power in the constituent species.

Key words: state, nation, revolution, the referendum, reform, sovereignty, constitution, constituent power, the installed power.